

AL EEN INDUSTRIEMUSEUM IN DE 19DE EEUW!

TEN GELEIDE

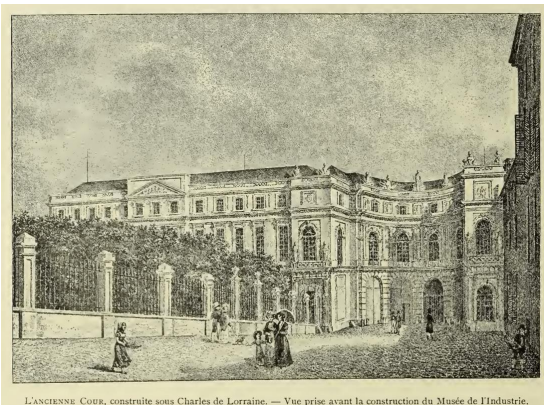
In 1998 was ik een 'kroongetuige' van de sluiting van het Telecommunicatie Museum.

In dit verband heb ik een uitgebreide verhandeling gemaakt: "DE SAGA VAN HET TELECOMMUNICATIEMUSEUM IN BRUSSEL"; een beschrijving van de opkomst (in de 19de eeuw), de evolutie en de nogal pijnlijke sluiting. Het staat hier trouwens als een artikel op deze website te lezen. Bij mijn preliminaire opzoekingen naar het ontstaan dacht ik dat de oorsprong terug te brengen was naar het Industriemuseum dat inderdaad al bestond in de 19de eeuw. Immers, in diverse documenten werd er over telegraafstoestellen gesproken. Ik heb me daar dan ook even op toegespitst om uiteindelijk tot de conclusie te komen dat er geen verband was met het 'RTT Museum'. Dan dacht ik, misschien verdient de geleverde inspanning toch om het daglicht te zien. Bij deze dus.

***

In 1826 gaf koning Willem van Oranje aan Jacob **Canzius Onderdewijngaert** (Delft [NL] 1771 - Delft 1838), een constructeur van wetenschappelijke instrumenten, om in Brussel een 'Musée des Arts et de l'Industrie' op te richten. De inspiratie werd gegeven door het reeds sinds 1793 bestaande 'Musée des Arts et Métiers' in Parijs. Canzius had zelf een bijzonder uitgebreide verzameling van, vooral, wetenschappelijke apparatuur (waaronder instrumenten van Pieter van Musschenbroek, Antoni van Leeuwenhoek en Martin van Marum) evenals een uitgebreide bibliotheek. Dit alles plaatste hij in het museum dat werd opgericht in 1827. De collecties werden eerst ondergebracht in het paleis van hertog Karel Alexander van Lotharingen (dat is achter de actuele locatie van de Koninklijke Bibliotheek) en werden vervolgens overgebracht naar het 'Mosselman huis' in de Korte Langewagensstraat. (Deze straat werd in 1949 opgedoekt als gevolg van de aanleg van de 'Jonction', de 'spoorwegverbinding tussen het Noordstation en het Zuidstation.)

In september 1831, dus na de onafhankelijkheid, werd een beheerscommissie opgericht met als voorzitter Napoléon Bauwens (een nazaat van Lieven Bauwens: ref. de 'mule jenny'...) en die er ook interim directeur was in 1831-1832. Ook Adolphe Quetelet, directeur van de Sterrenwacht, zetelde in deze commissie. Quetelet speelde later een bijzonder belangrijke rol bij de introductie van de telegraaf in België en dat mede dank zij zijn vriendschap met prof. Charles Wheatston (wiens naaldtelegrafen hier in 1846 als eerste werden in gebruik genomen). Het was de bedoeling het museum te verplaatsen naar het huidige Museumplein. In 1829-1830 bouwde architect Nicolas Roget twee nieuwe neoklassieke vleugels rond dit plein, die een U-vorm vormden met de 18de-eeuwse vleugel van het paleis van hertog Karel van Lotharingen

Het paleis van Karel van Lotharingen

Het Museumplein met het Industriemuseum

Hierbij een toch wel heel interessant document uit 1832 met betrekking tot het museum

MUSÉE DES ARTS ET DE L'INDUSTRIE.

Courte rue des Longs-Chariots N° 5, s. 7.

DIRECTEUR, M. Bauwens.

COMMISSION ADMINISTRATIVE.

MEMBRES.

MM.

Dubois (Felix), *ancien élève de l'école polytechnique et capitaine ingénieur.*

Froidmont, *docteur en médecine, membre du conseil de Régence.*

Quetelet (Adolphe), *professeur de mathématiques et de physique, directeur de l'observatoire.*

Teichmann (Th.), *inspecteur général des ponts et chaussées.*

Vandermaelen (Ph.), *membre de plusieurs sociétés savantes, directeur et propriétaire de l'Établissement Géographique de Bruxelles.*

On trouve dans ce bel établissement une très-riche collection d'instrumens de physique expérimentale, destinés aussi bien à l'enseignement académique qu'à l'instruction préparatoire de ceux qui se livrent à l'étude de la technologie et qui, à cet effet, ne peuvent se dispenser d'en connaître à fond les théories. Cette collection renferme, autant que possible, tous les instrumens dont il est fait mention dans les ouvrages de 'S Gravesande, Desaugulliers Musschenbrock, Nollet, Sigaut de Lafond, etc. Comme aussi dans ceux des physiciens modernes, Biot, Wollaston, Arago, Fresnel, Ampere, etc. Les instrumens ou machines, sont classés d'après les différentes divisions de la physique : par exemple d'après les propriétés générales des corps, la statique, la mécanique, l'hydrostatique, l'hydraulique, la pneumatique et les fluides impondérables. On trouve dans chacune de ces divisions ce qu'il y a de plus important dans l'histoire des inventions. Tous les instrumens et appareils sont exécutés avec le plus grand soin et se trouvent dans un état qui doit faire plaisir aux connaisseurs.

On y voit aussi les instrumens et machines qui se rapportent à quelques parties de la mécanique, une collection de modèles de machines à vapeur. A chaque machine se trouvent joints des modèles en coupe qui servent à montrer la structure intérieure et le jeu des pistons à soupapes. Des modèles de ponts et d'écluses dont la majeure partie ont reçu leur exécution, une collection de leviers, de poulies, de cabestans, de grues, etc, dont on se sert pour l'architecture hydraulique et la construction des moulins, etc., etc., etc. Enfin cet établissement mérite sous tous les rapports d'être visité; on est certain d'y être parfaitement accueilli par monsieur Driessens, le conservateur de l'établissement, qui se fait un plaisir de vous accompagner dans toutes les salles du Musée et de vous donner les explications que vous désirez obtenir.

L'établissement est ouvert tous les jours indistinctement depuis 9 jusqu'à 4 heures.

Deze nieuwe gebouwen zouden het "Palais de l'Industrie" worden, waar tentoonstellingen van 'industriële kunst' zouden worden gehouden en waar het "Musée des Arts et Métiers" zou worden ondergebracht. Maar de Belgische Revolutie onderbrak de activiteiten in 1830. En tijdens de cholera-epidemie van 1832 werden in Brussel een aantal hospitalen geopend, waaronder één in dat toekomstige "Palais de l'Industrie".

De opening van het museum (dan genoemd "Musée Royal de l'Industrie") werd uiteindelijk aangekondigd voor 27 september 1839, en in 1840 in gebruik genomen in het voormalige paleis van Karel van Lotharingen

Ondertussen had Canzius zich teruggetrokken in Holland waar hij, nog betrokken in een geschil met de Belgische Staat in verband met zijn collectie, bezweek in 1838.

Ik wil hier ook even **Charles Guillery** (Versailles [FR] 1791 - Brussel 1861) vermelden: professor aan de Militaire School en uitvinder. Sommige cursussen van fysica en chemie doceerde hij in het museum omdat daar heel wat wetenschappelijke apparatuur voorhanden was, waaronder ook een aantal van zijn eigen uitvindingen (elektromagnetische machines). Hij zou ook, en dat al vóór 1840, elektrische telegrafien hebben ontwikkeld en die dan in het museum bewaard werden.

Op 7 april 1841 dan wordt de Fransman **Jean Baptiste Jobard** (Baisey [FR] 1792 - 1861 Brussel) benoemd tot directeur van het Industriemuseum. J.-B. Jobart (voluit Jean-Baptist Ambroise *Marcellin* Jobart) was een beroemde lithograaf, oprichter van kranten (o.a. de 'Le Courrier Belge'), uitvinder (73 octrooien...), auteur,... Deze merkwaardige persoon was de eerste die in 1839 in België de 'Daguerréotypie' fotografie invoerde (de eerste techniek om foto's te nemen). Terloops: in Amerika was dat Samuel Morse! En misschien juist daarom, zou Jobart in juli 1845 de eerste geweest zijn om een Morse telegraaf in België te introduceren. Hij zou die ook gedemonstreerd hebben in het museum... (Morsetoetellen werden wel pas eerst in dienst genomen in België in 1851...).

Het is bekend dat Polydoor Lippens, de latere (jaren 1850) Belgische uitvinder van vooral telegrafische apparatuur, in 1841 werkzaam was in het 'Musée de l'Industrie'. Hij werkte er als 'ingenieur-mecanicien'. En in 1843 wordt hij de assistent van Jobard.

Twintig jaar lang heeft Jobart museologische concepten ontwikkeld die reeds voldeden aan de huidige internationale eisen van het behoud, de studie en de educatie van het publiek. En hij publiceerde in 1841 het 'Bulletin du Musée de l'Industrie', dat een breed publiek bereikte in België en in het buitenland (Dat bulletin is blijven bestaan tot lang na zijn dood, namelijk tot in 1883.)

En in 1846 publiceert **Edouard Mailly** (Brussel 1810 – Sint-Joost-

Ten-Node 1891), al in 1833 benoemd als adjunct secretaris en later secretaris van het museum, een catalogus van drie duizend objecten.

Hierin staan naast de elektrische machines (Van Marum,...) ook een aantal demo apparaten van André-Marie Ampère opgelijst. En ook:

-item 1188 « Autre machine électro-magnétique (Lippens, à Bruxelles) »

-Item 1189 « Un Télégraphe électrique, par Wheatstone, avec piles »!...

<https://books.google.be/books?id=MStBAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false>

Maar het Industriemuseum had weinig succes. Al in 1851 stelde Charles Rogier, premier en minister van Binnenlandse Zaken, zich vragen over het voortbestaan. Dat idee werd nadien ook nog opgeworpen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het is wel zo dat minister Vandenpeereboom in oktober 1869 een Koninklijk Besluit heeft uitgevaardigd waarin hij een drastische wijziging van de structuur en werking voorstelt, met o.a. de koppeling van het museum aan een 'industriële school'.

In 1861, hetzelfde jaar dat Jobard overleed, werd een deel van de collecties verkocht. Toch was het pas in de jaren 1880 dat de meeste collecties verspreid werden. Slechts een klein deel van de ongeveer drie duizend door Jobard verzamelde voorwerpen bleef bewaard. Een deel van de verzameling werd ook geveild, en in 1885 verhuisde wat nog overbleef naar de 'Ecole Industrielle de Bruxelles' gesitueerd in het Zuidpaleis (Palais du Midi > Maurice Lemonnierlaan). Maar twee jaar later, in 1887, verwoestte een brand de school, waarbij vooral de scheikundige en natuurkundige instrumenten werden getroffen.

In 1932 krijgt de 'Ecole Industrielle' een nieuwe naam: 'Institut des Arts et Métiers' en verlaat het Zuidpaleis voor de Slachthuislaan in Anderlecht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de ruimte waar de collecties waren ondergebracht gebruikt als opvangcentrum voor vluchtelingen en vervolgens bezet door de gendarmerie. In 1945 was alleen nog een driepuntig reductiekompas uit de 17e of 18e eeuw over. Het was het laatste stukje van wat in de 19e eeuw een van de mooiste musea van Europa was. In 1968, wilde de ingenieur Henri Michel dit laatste object onderzoeken, maar het was ook verdwenen...

Gelukkig zijn er nog enkele prachtige objecten overgebleven, die Adolphe Quetelet (o.a. de man van de Body Mass Index) al in 1841 in het Koninklijk Observatorium van België (in Ukkel) had geplaatst; hij was er de directeur. Nu, gedeponereerd in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, zijn ze er de topstukken van de wetenschappelijke instrumenten.

De volgende personen dank ik speciaal voor hun bijdrage:

* Vriend **André Cresens**

- met zijn artikel « Polydore Lippens, acteur méconnu sur la scène du Musée de l'Industrie... » in de « Actes du colloque Zénobe Gramme » gepubliceerd in de « Bulletin scientifique de l'Institut Montefiore », n° 3-4, 2002, p. 52-78

-en zijn artikel « Het Musée de l'Industrie te Brussel » gepubliceerd in het SIWE tijdschrift p16-23 nr.13 – januari 2003

* **Dr. Marie-Christine Claes** (département Documentation de l'Institut Royal du Patrimoine Artistique : KIK-IRPA) met haar artikel "Marcellin Jobard et le Musée royal de l'Industrie de Bruxelles » <https://journals.openedition.org/artefact/630> .

* Vriend **Bruno Stroobants** voor het bezorgen van belangrijke documentatie.

- En verder heb ik beroep gedaan op een aantal voor de hand liggende websites (opzoeking op naam), waaronder https://nl.wikipedia.org/wiki/Marcellin_Jobard